

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

МАЗАРАКІ Н. А.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного приватного,
комерційного та цивільного права
(Київський національний торговельно-
економічний університет)

УДК 341.1.01

МЕХАНІЗМИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У РАМКАХ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ
МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Охарактеризовано механізми вирішення спорів, які передбачено Угодою про асоціацію, проаналізовано можливі наслідки невиконання сторонами рішень у спорах у рамках виконання Угоди про асоціацію.

Ключові слова: Угода про асоціацію, механізм вирішення спорів, арбітражна група, консультації.

Охарактеризованы механизмы разрешения споров, предусмотренные Соглашением об ассоциации, проанализированы возможные последствия невыполнения сторонами решений по спорам в рамках выполнения Соглашения об ассоциации.

Ключевые слова: Соглашение об ассоциации, механизм разрешения споров, арбитражная группа, консультации.

Dispute settlement mechanisms provided by the Association Agreement are described, the possible consequences of failure by the parties to resolve disputes within the framework of the implementation of the Association Agreement are analyzed.

Key words: Association Agreement, mechanism of dispute resolution, arbitration group, consultations.

Вступ. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – Угода) [1] чинить все більший вплив на характер і на правове регулювання суспільних відносин у нашій державі, що актуалізує наукові, теоретичні та прикладні дослідження змісту та реалізації положень цього міжнародно-правового акта. Однією зі сфер Угоди, яка не здобула достатнього висвітлення вітчизняними науковцями, є порядок вирішення спорів щодо тлумачення та виконання Сторонами Угоди своїх зобов'язань. Незважаючи на порівняно малий час повноцінного застосування положень Угоди, окремі суперечності між Україною та Європейським Союзом вже отримали розвиток, наприклад, щодо запровадження Україною мораторію на експорт лісу-кругляка [2] (на час підготовки цього дослідження ЗМІ було оголошено про початок роботи арбітражної групи щодо вирішення цього спору). Положення Угоди передбачають мирні, позасудові методи вирішення спорів, які певною мірою залишаються новелами для вітчизняної дійсності і водночас неодмінно мають набути поширення, насамперед вирішення спорів у порядку медіації. Саме тому актуальним є дослідження сутності й особливостей механізмів вирішення спорів, передбачених Угодою, адже існуючі доробки у цій сфері обмежуються окремими напрацюваннями вітчизняних дослідників Р. Петрова, О. Вишнякова, М. Микієвича, Р. Хорольського, І. Березовської, В. Мовчан, В. Муравйова. Серед іноземних науковців тематику вирішення спорів у рамках угод про вільну торгівлю досліджували Г. Відігаль (G. Vidigal), Дж. Маггі (G. Maggi), Р. Стайгер (Robert W. Staiger) та ін.

Постановка завдання. Завдання дослідження – охарактеризувати механізм вирішення спорів, передбачений Угодою про асоціацію, провести паралельний аналіз механізму вирішення спорів у рамках СОТ.

Результати дослідження. Спори та непорозуміння, вочевидь, є невід’ємною складовою частиною договірних відносин, тому необхідний дієвий, швидкий і справедливий механізм вирішення спорів. Правове регулювання міжнародної торгівлі унікальне в тому аспекті, що в цій сфері звичайною практикою стало включення до угод спеціальних положень щодо механізму вирішення спорів замість звернення до сторонніх інституцій [3].

Поширеною практикою ЄС є включення до угод про зони вільної торгівлі та про асоціації положень про механізм мирного та квазі-судового вирішення спорів. Інституційні механізми для вирішення суперечок формально створені в рамках усіх широкомасштабних міжнародних угод про партнерство, партнерство і співробітництво, асоціацію. Проте не існує універсальної моделі такого механізму. Механізми вирішення суперечок щодо тлумачення й імплементації положень зазначених угод про співпрацю мають певні схожі риси та відмінності [4].

Порівняльний аналіз чинних угод про зони вільної торгівлі та про асоціацію, які укладає ЄС, свідчить про переважне передбачення порядку врегулювання суперечок, подібних до механізму врегулювання суперечок Світової організації торгівлі [5].

Характерними особливостями передбаченого Угодою порядку вирішення спорів вважаємо: достатньо широкий вибір методів, їх чітку регламентацію та деталізацію залежно від характеру спору, створення та регламентацію процедур спеціальних органів із вирішення спорів, врегулювання порядку виконання рішень у спорах і наслідків невиконання таких рішень (наприклад, за ст. 478 Сторона може вжити відповідних заходів, якщо питання не вирішено протягом трьох місяців із дати надіслання офіційного запиту щодо вирішення спору відповідно до ст. 477 цієї Угоди і якщо Сторона, яка подала скаргу, продовжує вважати, що інша Сторона не виконала своїх зобов’язань за цією Угодою) тощо.

Аналіз тексту Угоди дає підстави стверджувати, що потенційно спори можуть виникати з питань тлумачення, виконання або добросовісного застосування цієї Угоди та інших відповідних аспектів відносин між Сторонами.

Так, Угода передбачає загальний порядок вирішення спорів у ст. 476–478 та врегулює особливості вирішення певних видів спорів у Розділі 4 Угоди, у свою чергу додаток XXIV містить «Правила процедури вирішення спорів».

Основні методи вирішення спорів, передбачені Угодою:

– *консультації* (ст. 50 *bis* щодо спорів у зв’язку із застосуванням засобів захисту торгівлі, щодо застосованої методології обчислення демпінгової маржі, зокрема різні коригування, використання статистичних даних, зміни в імпорті, визначення розміру шкоди та застосування правила щодо меншого мита; ст. 304 щодо спорів стосовно тлумачення та застосування положень Розділу IV Угоди);

– *арбітражна процедура*, яка застосовується, якщо Сторони не змогли вирішити спір шляхом консультацій, як це передбачено ст. 305 Угоди, шляхом подання Стороною-скаржником запиту про створення арбітражної групи. Порядок формування останньої визначений положеннями ст. 307 Угоди;

– *примирення* у разі термінових спорів, пов’язаних з енергоносіями (ст. 309). Такий механізм передбачає залучення голови арбітражної групи в якості посередника з метою досягнення узгодженого рішення у спорі. Строк роботи посередника обмежений 15 днями, зі впливом яких за неможливості вирішити спір посередник повинен рекомендувати вирішення спору або процедуру, що дозволяє досягти такого вирішення, та прийняти рішення про умови, яких необхідно дотримуватися з визначеної ним або нею дати, доки спір не буде вирішено;

– *взаємопогоджене рішення щодо спору*. Зокрема, ст. 317 передбачає, що Сторони можуть у будь-який час домовитися про взаємопогоджене рішення щодо спору за цією Главою. Про будь-яке таке рішення вони повинні спільно повідомити Комітету з питань торгівлі та голові арбітражної групи, залежно від ситуації;

– *механізм посередництва* (глава 15), наприклад, стосовно заходів, що негативно впливають на торгівлю або інвестування між Сторонами.

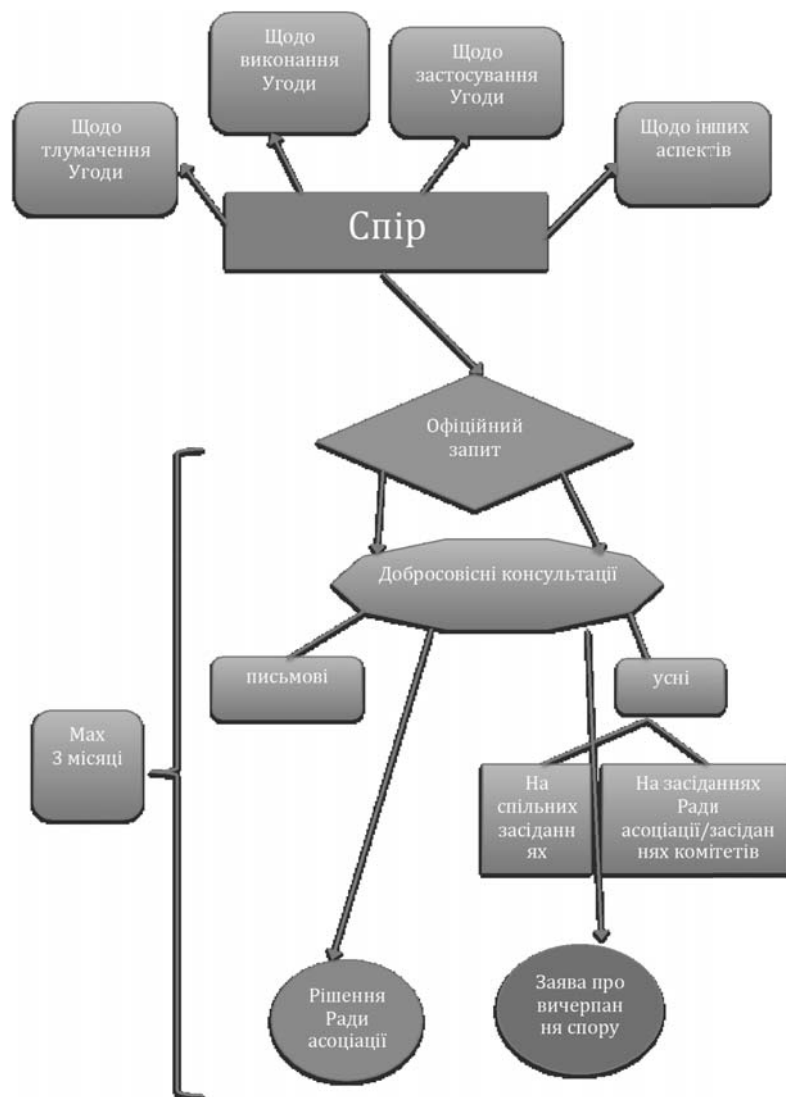

Для всіх методів вирішення спорів встановлено граничні терміни застосування, наприклад, ст. 50 bis – 21 день із моменту повідомлення Сторони про порушення спеціального розслідування, п. 3 ст. 304 – 30 днів із моменту отримання Стороною письмового запиту щодо спірного заходу та положення Угоди, п. 4 ст. 304 – 15 днів щодо спорів із питань, що потребують негайного вирішення, зокрема щодо швидкокопсувних або сезонних товарів, п. 5 ст. 304 – 3 дні щодо спорів, які стосуються енергоносіїв.

Також Угода визначає *органи*, які мають вирішувати спори, у т. ч. шляхом винесення обов'язкового для Сторін рішення: Комітет із питань торгівлі, Рада асоціації, Комітет асоціації (інші відповідні органи, зазначені у ст. 466 цієї Угоди – спеціальні комітети, підкомітети тощо), з метою досягнення взаємоприйняттого рішення у максимально стислі строки.

Спир вважається вирішеним, якщо Рада асоціації прийняла обов'язкове для виконання рішення про вирішення питання, як передбачено в п. 3 ст. 476 цієї Угоди, або коли заявлено, що спир вичерпано.

На схемі 1 зображений алгоритм вирішення спорів у порядку ст. 476–478 Угоди:

Також положення Угоди передбачають *наслідки*, які можуть настати у разі невиконання зобов'язань Стороною. Так, ст. 311 залишає за відповідачем у спорі вибір заходів, необхідних для добросовісного виконання постанови арбітражної групи, а також передбачає, що Сторони прагнуть домовитися про строки виконання цієї постанови. У свою чергу, відповідно до ст. 478 Сторона може вжити заходів, якщо питання не вирішено протягом трьох місяців із дати надіслання офіційного запиту щодо вирішення спору відповідно до ст. 477 цієї Угоди і якщо Сторона, яка подала скаргу, продовжує вважати, що інша Сторона не виконала своїх зобов'язань за цією Угодою.

Зазначимо, що зміст ст. 311 Угоди відображає характер вирішення спорів у рамках СОТ та усталену практику Суду ЄС. Так, ст. 19 Домовленості про правила і процедури врегулювання суперечок передбачає, що «крім своїх рекомендацій, група експертів або Апеляційний орган можуть запропонувати шляхи, якими зацікавлений Член СОТ міг би виконати ці рекомендації» У разі незгоди винної сторони із рішенням Домовленість передбачає три можливі варіанти: оскарження рішення у спорі, виплату компенсацій та припинення поступок [1]. У свою чергу, Суд ЄС у справі «Португалія v Рада» [6] підтримав позицію, що рішення Голови органу вирішення спорів не зобов'язує винну сторону повністю виконати його рекомендації, існує можливість виплати компенсацій і припинення поступок. Наведене рішення Суду ЄС втілює загальну доктрину стосовно компетенції ЄС щодо змісту та виконання положень міжнародних договорів, зокрема укладених у рамках СОТ.

В Угоді особливий порядок вирішення передбачено для спорів щодо:

– застосування заходів захисту торгівлі (ст. 50 bis), де наголошено на необхідності забезпечення якнайшвидшого розв'язання спору та забезпеченні прозорості (ст. 41 та 47 Угоди);

– стосовно тлумачення та застосування положень Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди, де передбачено скорочені терміни вирішення спорів, із питань, що потребують негайного вирішення, зокрема щодо швидкопливних або сезонних товарів, а також енергоносіїв через мережі (положення щодо останнього виду є характерним виключно для Угоди ЄС із Україною і було включено через україно-російський конфлікт щодо постачання газу). Крім того, спори у рамках положень Розділу IV можуть вирішуватися у порядку арбітражної процедури (ч. 1 глави 14 Розділу IV). Саме цей механізм розроблено відповідно до Механізму вирішення суперечок СОТ, адже подібним є порядок визначення складу арбітражної групи, чітке регулювання строків всіх стадій вирішення спору, надання арбітражною групою попереднього звіту Сторонам тощо. Згідно з положеннями ст. 315 Угоди, якщо Сторона-відповідач не повідомляє про будь-який захід, вжитий із метою виконання постанови арбітражної групи, до завершення обґрунтованого строку або якщо арбітражна група приймає рішення про те, що будь-який захід, про який повідомлено, не є сумісним із зобов'язаннями цієї Сторони відповідно до положень цієї Угоди, то Сторона-відповідач повинна, якщо цього вимагає Сторона-скаржник, надати пропозицію щодо тимчасової компенсації. Якщо не буде досягнуто угоди про компенсацію протягом 30 днів після закінчення обґрунтованого строку або після постанови арбітражної групи, то Сторона-скаржник матиме право після повідомлення Стороні-відповідачу та Комітету з питань торгівлі призупинити зобов'язання, які впливають із будь-якого положення, яке міститься у Главі про зону вільної торгівлі, на рівні, еквівалентному анулюванню або скороченню, спричиненому порушенням;

– нормативно-правової апроксимації (ст. 322). Так, спори щодо тлумачення положення права ЄС (у рамках Глав 3–6, 8 та 10 Угоди) вирішуються виключно Судом ЄС: «Якщо у спорі виникає питання щодо тлумачення положення права ЄС, згаданого в п. 1, арбітражна група не повинна вирішувати це питання, але повинна подавати до Суду Європейського Союзу прохання винести рішення із цього питання. У таких випадках строки, що застосовуються до постанов арбітражної групи, повинні призупинятися до ухвалення Судом Європейського Союзу своєї постанови. Ця ухвала Суду Європейського Союзу є обов'язковою для арбітражної групи» (п. 2 ст. 322).

Такі положення включені всього для двох міжнародних угод Європейського Союзу (аналогічні положення містяться в ст. 403 Угоди про Асоціацію між ЄС та Республікою Молдова [7]). Жодна інша угода, укладена ЄС, не надає арбітражній групі компетенцію на звернення до Суду ЄС щодо попереднього рішення. Окремі інтеграційні угоди ЄС (наприклад, ст. 107 [8], Протоколу 34 [9] Угоди про Європейський економічний простір) містять поло-

ження щодо відповіді Суду ЄС на попередні запити національних судів. Вказане зумовлено необхідністю забезпечення виключної юрисдикції Суду ЄС у тлумаченні права ЄС [10].

Зазначимо, що положення ст. 324 Угоди передбачають можливість вирішення спору у рамках самої Угоди або відповідно до Угоди про Світову організацію торгівлі. Так, сторони вільні у своєму виборі процедури, але водночас «Сторона не може порушити процес вирішення спору стосовно того самого заходу в рамках іншого форуму, доки перший процес не було завершено. Крім того, жодна Сторона не повинна в рамках обох форумів прагнути отримати відшкодування стосовно зобов'язань, які є ідентичними за цією Угодою та за Угодою СОТ. У цьому разі після порушення процесу вирішення спору така Сторона не повинна намагатися отримати відшкодування стосовно ідентичного зобов'язання за іншою угодою в рамках іншого форуму, крім випадків, коли обраний форум через процедурні причини або через причини юрисдикції не може зробити констатації стосовно намагання отримання відшкодування стосовно цього зобов'язання».

Висновки. Запровадження практики позасудового вирішення спорів у сфері європейської інтеграції повинно стати додатковим стимулом розвитку подібних інститутів на національному рівні, зокрема формування довіри до медіації. Механізми вирішення спорів у рамках Угоди про асоціацію мають на меті забезпечити: розумні строки вирішення спорів (зокрема неможливість заблокувати вирішення спору однією зі сторін спору, наприклад, через непризначення кандидатур арбітрів), професіоналізм у винесенні рішень у спорах, загальну атмосферу співробітництва у відносинах сторін Угоди.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. URL: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_(body).pdf).
2. Про внесення змін до Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» щодо тимчасової заборони експорту лісоматеріалів у необробленому вигляді: Закон України № 325 від 09 квітня 2015 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-19>.
3. Geraldo Vidigal; Why Is There So Little Litigation under Free Trade Agreements? Retaliation and Adjudication in International Dispute Settlement. *Journal of International Economic Law*. 2017. Vol. 20. Issue 4. P. 927–950. URL: <https://doi.org/10.1093/jiel/jgx037>.
4. Муравйов В.І. Способи і механізми врегулювання спорів в угодах Європейського Союзу про асоціацію. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 6. С. 69–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_6_16.
5. Домовленість про правила і процедури врегулювання суперечок. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_019.
6. Case C-149/96 Portugal v. Council, 23 November 1999. URL: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=9ea7d0f130d52f5836880a164f45899aa01bc2927218.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4PaN0Qe0?docid=44858&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=648682>.
7. Association agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part. URL: <http://dcfta.md/uploads/0/images/large/eu-md-aa-dcfta-en.pdf>.
8. Agreement on the European Economic Area. URL: <http://www.efta.int/media/documents/legal-texts/eea/the-eea-agreement/Main%20Text%20of%20the%20Agreement/EEAagreement.pdf>.
9. Protocol 34 On the possibility for courts and tribunals of EFTA states to request the court of justice of the European communities to decide on the interpretation of EEA rules corresponding to EC rules. URL: <http://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/eea/the-eea-agreement/Protocols%20to%20the%20Agreement/protocol34.pdf>.
10. Guillaume Vander Loo, Peter Van Elsuwege, Roman Petrov. The EU-Ukraine Association Agreement: Assessment of an Innovative Legal Instrument. European University Institute Working Paper LAW 2014/09. URL: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/32031/LAW%20_WP_2014_9%20.pdf.

